

BİREY-DOĞA İLİŞKİSİ TEMELİNDE KENDİSİ OL(AMA)MA: MUSTAFA KUTLU ÖYKÜLERİNİ EKOELEŞTİREL OKUMAK*

*Betül BAYRAKTAR***

ÖZET

Sanayi Devrimi'nden sonra her geçen gün gelişen teknoloji, çevre sorunlarını beraberinde getirir. İnsanın çevreye olumsuz müdahalesinin artması ozon tabakasının incelmeye, çevre kirliliği, hava kirliliği ve su kirliliğine sebep olur. Ayrıca toprağa ve dolayısıyla toprakta yetişen şeylerin alanına müdahale edilmesi geri dönüşü olmayan sorunlara yol açar. Söz konusu problem ele alınıp, çevre duyarlılığı oluşturmak üzere bazı platformlar kurulur. Bu bağlamda insanı bilinçlendirmede edebi eserlerden de faydalanmaya başlanılır. Sanatkarlar eserlerinde doğaya ait unsurlara yer vererek, bunların arka planında doğanın korunması gerektiğini anlatır.

1980 sonrası Türk öykücülüğünde Mustafa Kutlu, birey-toprak ilişkisinin sağlam olması halinde bireyin kendisi olarak kaldığını ancak bu ilişkinin bozulması sonucunda bireyin yabancılaşmasının kaçınılmaz olduğunu anlatır. Taşradan İstanbul'a göç etmiş Kutlu'ya göre kaybedilen değerler doğadan uzaklaşmanın sonucudur. Kutlu'nun toprak ve doğa ile ilgili düşünceleri Türk düşünce tarihinin önemli simalarından Nurettin Topçu fikir dünyasının ardılı şeklindedir. Öyküleri ise söz konusu düşüncenin sanatkar bir üslupla anlatımıdır.

Mustafa Kutlu'nun 1979 ile 2015 arası 23 öykü kitabı yayımlanır. Öykülerinde doğa bilinci yoğun bir şekilde görülür ve işlevsel açıdan bireyin varoluşu doğayla olan ilişkisine bağlanır. Bu çalışmada doğa; bireyin kendisi olması/ yabancılaşması açısından irdelendi. Çevreci eleştirinin ne olduğu, kimler tarafından çalışmalar yapıldığı ve eleştirinin tarihsel sürecine değinildikten sonra edebiyattaki yaklaşımları incelendi. Ardından toprak, su, ruh-ı kâinat ve yabancılaşanlar/kendisi kalanlar başlıkları altında Kutlu öyküleri tahlil edildi.

Anahtar Kelimeler: Eko Eleştiri, Mustafa Kutlu, Öykü, Yabancılaşma, Kendisi Olma.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: bbagci@ktu.edu.tr

**BEING (OR NOT BEING) ONESELF ON THE BASIS OF
INDIVIDUAL-NATURE RELATIONSHIP: ECOCRITICALLY
READING THE STORIES OF MUSTAFA KUTLU**

ABSTRACT

Human beings' intervention to the environment increases with the technological developments brought by The Industrial Revolution. Thus, human beings causes negative effects such as thinning of the ozone layer, the environment, air and water pollution. Also, being involved in the ecological cycle of soil and those grown in the soil leads to irreversible problems. In this regard, some platforms are founded to create environmental awareness. On the other hand, it is started to benefit from literary work for creating awareness. In this context artisans tells the need of nature protection by giving the elements of nature in their works' background.

After 1980, Mustafa Kutlu in Turkish short story tells that in case of being strong of relationship between individual and soil, individual remains oneself but in result of deterioration of the relationship, individual's alienation is inevitable. According to Kutlu who migrated from countryside to İstanbul, loss values are the result of departing from nature. Kutlu's thoughts about the soil and nature are consecutive as Nurettin Topçu who is the one of important personalities of the history of Turkish thought. His stories are artisans style expression of this thought.

Kutlu's 23 short stories have been published from 1979 to 2015. In his stories consciousness of nature is seen intensively and individual's existence is functionally connected to its relationship with nature. In this study nature is semtinized in terms of individual's being oneself/alienation. It is mentioned what eco criticism is, who studies on it. After refering to it's historical process, in this regard approach in literature was examined. Then Kutlu's stories were analyzed under the headings of soil, water, universe's soul and alienating/remain oneself.

STRUCTURED ABSTRACT

Science and technology cause irremediable destructions for nature day by day. Some platformes are established to stop this negative externalities. Rachel Carson's *Silent Sprint (1962)* is the first study in this field. The damage of technology are mentioned in this study. Through this efforts, DDT (Dikloro Difenil Trikloroethan: Insect Killer) was forbidden in 1971. Furthermore, the notion of *deep-ecology* was mooted by Arne Naess in 1972 in "The Future of Third World Conference-Bucharest". His article's name is "The Shallow and The Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary". Accordingly, human must acknowledge that he is a part of nature and he is not versus of nature. Eco-criticism's representatives are Aldo Leopold, John Muir, Edward Abbey, Henry David Thoreau and Terry Tempest William. The first representative of Ecocriticism is William Ruekert who uses the notion of *eco-criticism*. According to eco-criticism, everything in nature

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

is interconnected. Thus everything should be acknowledged as an individual.

In order to terminate the destruction of nature, there are studies in literature like the other arts. The narrations creates nature awareness for human beings. After a while literature's function starts to become widespread. Thereby eco-criticism is referred with literature which reflects the energy of nature to the readers. The studies in which Turkish literature was used as a material, texts were evaluated in the context of eco-criticism. The relationship between individual and nature took part in this articles and large nature description therewithal. The highlighted point of this study is: There are some existential sources as water, soil, air in the world. The survival of the human beings depends on subsistence with these sources. If human beings interferes these sources negatively, they will run out of this sources. So that, human beings will become estranged to themselves, nature and the other people. However, if human beings live in harmony with these sources and not violate the border, they can remain oneselves. This emphasis in this study is described with Mustafa Kutlu's short stories.

Mustafa Kutlu was born in 1947 in Erzincan. He leads his life intertwined with nature. This togetherness reflects on his narrations. Living in the virgin nature enables him to open his painting gallery in the high school years. He graduates from Atatürk University Turkish Language and Literature Department. His thesis was "The Plastic Components in Sait Faik". After then the writer who immigrates to İstanbul, demonstrates his interest in painting in *Hareket Journal's* cap patterns. When he starts storytelling, his addiction of nature is clearly visible. According to Heidegger's statement "oblivion of the asset", after modernity human beings forget themselves and the world, This oblivion can be described "mother-escape agency" as M. Bilgin Saydam's statement in *Deli Dumrul'un Bilinci*. In Kutlu's short stories, modernity for human beings appears itself in the form of moving away from nature and being alienate oneself in *mother-escape agency*. However if the subliminal that represents nature, is consistent with the conscious that represents psyche, individual will be compatible. Human beings who forget its existential sources appears as alienated characters in short story. Moving away from nature is the reason of the other alienation kinds. Countryside is open-space in Kutlu's short stories. Human beings are intertwined with nature who is teemful, nourisher and defensor as a mother. It is witnessed that seasons pass, trees fructify and the sound of birds, sheeps and cows here. It is caught a scent of soil and its products. Briefly human beings live and feel nature with its all senses. Memory place for individual to remain oneself and connect to its past, is countryside. According to Kutlu, trying to protect nature for himself is out of the question. Human beings shouldn't feel themselves a separate asset from nature and live as a part of nature. Kutlu says; "Five of us are here. Soil, water, air, fire and us" (Kutlu, 2011b: 23). In this regard, ecocriticism has several extent in Kutlu's short stories. His short stories are examined under the headings of soil, water, universe's spirit, person who is alienated/remained oneself.

Deterioration of soil, water and universe's sprit is doomsday. Human beings cause a loss in nature after modernity. This problem and

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

a verse from the Quran are gathered up in *Bu Böyledir*. There is a pastiche to Tekvir Sura¹. The inevitable doomsday comes for human beings who consume available sources. Firstly soil's bosom is drilled, than water's way is cut, so the spirit of universe is destroyed. The soil who procreator and nourisher resembles venter archetypally. Being alone with soil remembers human beings who they are. Human beings become peaceful and clean theirselves from suspicion. There is a wide nature description in countryside where human being remains oneself in Kutlu's stories. However there is an alienation because of moving away from soil in the town. Hafız Yaşar foresees this situation in *Bu Böyledir* when the countryside belongs its own road. He says the soil is not like a real soil. According to him human being who doesn't look after a tree as a tree, will not behave humanely to anyone.

Water is source of creation. According to the Turkish belief, The God gives the water to Turkish in order to keep living. The water from town is compared with the water from countryside in Kutlu's short story named "Murit". The sheik who lives in town, wants Akpınar's water from his follower who lives in countryside. There are lots of denaturalizing factors in town so the water which should be clear and pure, is spoiled. Though there are some connotation in Akpınar's name that it is pure and clear. According to the ancient Turkish belief, universe's spirit is an idea that all living creatures have a spirit in nature. Nature is alive, it feels and it is aware of something in Kutlu's stories. When the follower says goodbye to his village, he also says goodbye to all of the living creatures in "Murit". He meets his wife, friend, cowboy, dog and trees. The birds and the wolves see him off. He also entrusts them to God. But when the follower comes town, there are different things in nature. Alienation has influenced all living creatures. While all the living creatures are accompanied with the follower's feeling in countryside where the existential sources are available, everything is different in the town in which deterioration takes place. The sun which is source of heat and shine, gets dark and freezes. The follower fondles a leaf of a tree. But it is dost-choked. It almost groans from difficulty in breathing. It starts to tell about the air pollution to him. After then the follower greets to a cat but it doesn't give any answer. However after a while the mood that the follower takes into the town is expands. Concrete is splitted and the soil smells good. So human beings' behaviour changes positively. Human beings haven't any registration in a jail, finance, police and brothel in the times when human beings live with nature (Kutlu, 2011b: 22). This time is period when human beings smile and cry really. When human beings move away from the nature, the other living creatures become alienate as human beings. Because of dirty environment, there is no fish in the sea to hunt for seagull. So it eats litter and hunts dove in a way contrary to its nature.

Human beings' life depends on using effectively of natural resources. At the same time, human beings should not forget that these

¹ "When the sun is wrapped up (in darkness); and when the stars fall, dispersing; and when the mountains are removed; and when full-term-she-camels are neglected; and when the wild beasts are gathered; and when the seas are filled with flame; and when the souls are paired; and when the girl (who was) buried alive is asked for what sin she was killed; and when the pages are made public; and when the sky is stripped away; and when Hellfire is set ablaze; and when Paradise is brought near; a soul will (then) know what it has brought it (with)" (The Sura of Tekvir: 1-14).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

resources enable their existence. Development of consciousness depends on moving away from the place where it is born. However this secession shouldn't be completely break. Because human beings provide its energy from these resources. Human being who wants to be individual through the father-act, must have mother-act and must cling to its resources. Only in this way, human being manages to be itself.

Key Words: Eco Criticism, Mustafa Kutlu, Story, Alienation, Remain Oneself.

1.Ekoeleştirir

İnsanlık tarihinde üzerine düşünölen şey toplum ve koşullara göre değışkenlik gösterir. İlk dönemlerde düşünce, varlığın ilk maddesinin ne olduğu ile ilgilidir. Bu bağlamda doğa felsefesi M.Ö. 6. yüzyıldan beri insanların doğayı metafizik sistemlerle açıklamaya çalışmasıdır. Amacı varlığı oluşturan ilk maddeyi bulup insanı, doğayı ve evreni ona göre izah etmektir (Çüçen, 2011: 1). Doğa felsefesi yerini zamanla başka düşüncelere bırakır. Bunun hem felsefi hem politik sebepleri mevcuttur. İlk maddenin ne olduğunun tartışılması esnasında çok farklı bazen de çelişik ifadelere yer verilmesi bu konu hakkında düşünmekten vazgeçilmesinin ilk nedenidir. Diğer nedeni ise politik olup Yunan demokrasinin değışmesidir. Tüccarlar iktidar sahibi olup kalıcılıklarını devam ettirmek üzere kendilerine “politik bilgi aktaracak yeni bir felsefeciler zümresine ihtiyaç duy[arlar]” (Cevizci, 2009: 31). Nitekim Sokrates, Platon ve Aristo ile problem artık ilk maddenin bulunması üzerine değil, insan, toplum ve devlet hakkındadır. Ortaçağa gelindiğinde ise felsefe tamamen değışir ve Tanrı merkezli olmaya başlar. Bu dönemde akıl Hristiyan vahyinin hizmetine koşur (Cevizci, 2009: 179). Zamana göre değışen düşünce sistemleri nihayet Rönesans'ta Stoacı düşünüş ile doğayla ilgili düşünmeye ve bilim dünyasında hareketlenmeye sebep olur. İnsanlık tarihinin ilk kez üzerine düşündüğü doğa tekrar gündeme gelir. Fakat bu sefer düşünce şekli değışir: “Doğanın hizmetkârı ve yorumcusu olan insanoğlu, deney ve düşünme yoluyla doğa düzeninin sırlarını anladığı ölçüde eylemde bulunabilir ve bilgi edinebilir. Doğaya egemen olmanın koşulu ona boyun eğdirmektir” (Çüçen, 2011: 2). “Evrenin merkezi (...) bilen, hâkim, akılsal ve duygusal özne” (Eliuz, 2012: 1014) olan insanın doğaya tahakküm etmesi bir süre sonra ona zarar verme ve yok edip tüketmesine kadar varır.

Modern toplumlar ellerindeki teknoloji silahını doğanın kalbine yöneltir. Çevrenin tahribatı, nüfus artışı, sanayileşme, nükleer çalışmalar, savaşlar, küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, kimyevi ilaçların su, hava ve toprağı kirletmesi dünyayı yaşanılmaz bir yere çevirir. Bu durum bazı kesimlerin farkındalığını uyandırır. Çevre bilincinin tüm insanlara yayılması ve doğanın yıpratılmasına engel olmak için çalışmalar yapılır. Çevrenin bilinçsizce yok edilmesi ve ekolojik sistemin bozulmasına karşı olarak ilk kez 1972'de Bükreş'te Arne Naess tarafından “Üçüncü Dünyanın Geleceğı Konferansı”nda *Derin Ekoloji* kavramı ortaya atılır. Bu görüşe göre insan doğaya karşı bir tutum sergilemekten kaçınmalı ve onun bir parçası olduğunu kabul etmelidir. Başlıca temsilcileri Aldo Leopold, John Muir, Edward Abbey, Henry David Thoreau ve Terry Tempest William olan ekoeleştirinin birebir bu terimi kullanan ilk temsilcisi ise William Ruckert'tir. Ekoeleştiride “doğadaki her şeyin birbirine bağımlılığı” ilkesinden yola çıkılarak her canlı, birey olarak kabul edilip, bu bireyin kimliğinin ve karakterinin diğer canlılarla olan ilişkisi ile şekillenip ortaya çıktığı görüşü savunulmaktadır (Evernden'den aktaran Bulut, 2007: 3). Bunu yaparken fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilim dallarıyla sosyal bilimlerin sentezinden yararlanılıp yeni bir doğa algısı oluşturulur.

Ekoeleştirir kavramı ortaya atılmadan önce de çevre duyarlılığı görülür. Biyolog Rachel Carson modern çevreciliğın başlangıcı olan *Sessiz Bahar* adlı eserini yayımlar (1962). Bu,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

teknolojinin çevreye verdiği zararlardan söz eden ilk eser olur. Carson, eserinde daha çok verim almak üzere tarımda ilaç kullanımının canlılara geri dönüşü olmayan zararlar verdiğini ifade eder. Söz konusu kimyasalların anne sütünde hatta henüz doğmamış bir bebeğin vücudunda bulunduğunu belirten eser büyük bir yankı uyandırır ve neticede DDT (Dikloro Difenil Trikloroethan: Böcek Öldürücü) 1971’de yasaklanır.

Ekoeleştirinin beslendiği görüşler, Derin Ekoloji, Ekofeminizm, Toplumsal Ekoloji ve Ekopsikolojidir. Derin ekolojiye göre insan merkezli yaklaşımdan kurtulup bütüncül bir algı ile doğa merkezci anlayış savunulur. Ekofeminizme göre ataerkil sistemin altında ezilen kadın gibi doğa da yine onun tarafından ezilmektedir. Toplumsal Ekolojiye göre doğa sürekli değişim içinde olup toplumsal olana doğru evrilmektedir. Ekopsikolojide ise modern dünyada insan çok çalışır ve kendine dinlenecek bir zaman bulamaz. Böylece doğadan uzaklaşır ve bir süre sonra da yabancılaşmaya başlar.

2.Edebiyat ve Ekoeleştirii

Doğanın tahrip olmasına diğer bilim dallarında olduğu gibi sanat ve edebiyat camiasında da sessiz kalınmaz. Şiir, öykü, roman ve tiyatrolarda insanlarda eksik kalan doğa bilinci oluşturulmaya çalışılır. Bu eserlerde yalnız doğa tasvirleri görüldüğü gibi insan doğa ilişkilerine de yer verilir. Bir süre sonra edebiyatın bu işlevi yaygınlık kazanmaya başlar ve neticede ekoeleştirii edebiyat ile birlikte anılır. Ekoeleştiriiyi William Ruekert “ekolojinin prensiplerinin edebiyata uyarlanması” (Ruekert’tan aktaran Bulut 2007: 2) şeklinde ifade ederken, Cheryll Glotfelty “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi” olarak açıklar (Bulut, 2007: 2). Dolayısıyla bir süre sonra ekoeleştirii denince edebiyat akla gelir.

Ekolojinin temel prensibi her şeyin birbirine bağımlı olmasıdır. İnsan ve doğayı da birlikte düşünen W. Ruekert, insanın doğayı yok etmesini intihar eylemi olarak addeder. Bu intiharın önüne geçmek için edebiyattan yararlanmak gerekir zira edebiyat doğadaki enerjinin okura yansıtılmasını sağlar. Neticede yazar doğadan aldığı enerjiyi eseri aracılığıyla okura aktarır. Böylece insan doğa ilişkisi kuvvetlendirilmiş olur.

Postmodern anlatım tekniklerinden metinlerarasılık ekoeleştiride sıkça kullanılan bir tekniktir. Michael Branch bunu şöyle açıklar: “Yazınsal metin aslında bir ekosisteme benzer; parçalarının birbiriyle olan ilişkileri sonucu oluşturulan fonksiyonel bir bütündür. Her bir metin diğer metinlerle ve anlamlarla olan karşılıklı etkileşimine göre tanımlanır” (Branch’tan aktaran Bulut, 1994: 4,5). Bu bağlamda edebiyat dünyası ekosisteme benzetilir. Metinler de bu sistemin parçalarıdır. Nasıl ki bir ekosistem kendini oluşturan parçalarla varlığını devam ettiriyorsa, edebiyat da söz konusu parçaların birlikteliği ile var olur. Ekoeleştirinin postmodernite ile ortak olan bir diğer yönü ise insan öznesinin yıkılmasıdır. Kendisini modernitede ‘efendi’ gören bireyin hâkimiyeti postmodernizmde olduğu gibi ekoeleştiride de sona erer: “İnsan öznesine tanınan sonsuz imtiyazın” (Head’dan aktaran Bulut, 2007: 5) kaldırılması hem ekoeleştiride hem de postmodernitede görülen önemli bir özelliktir. Bunun yansımalarını sanat eserlerinde takip etmek mümkündür.

Çevreci bir eserin bazı özellikleri vardır. Bu eserlerde çevre arka plan olmaktan çıkar. Doğa, varlığı canlı bir tasvirle sunularak işlevsel bir mekâna dönüşür. Ayrıca bu tür eserlerde birey, toplum ve evren bazında, insanın tarihi ve doğanın tarihi iç içedir. Zira “[i]nsanın menfaati yasal olan yegâne menfaat değildir” (Özdağ ve Alpaslan, 2010: 642). Ayrıca ekoeleştiriiye uygun metnin bir diğer özelliği, insanın çevreye karşı sorumluluk bilincini gösteriyor olmasıdır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

3. Mustafa Kutlu Öykücülüğü ve Ekoeleştiriri

Mustafa Kutlu 1947'de Erzincan'da doğar ve burada doğa ile iç içe bir hayat yaşar. Büyük şehrin hengâmesinden uzak, doğanın tüm çıplaklığıyla kendini gösterdiği, bireyin toprakla olan münasebetinin devam ettiği bu yerde, Kutlu'nun ileride yazacağı öyküler için de hayal dünyası şekillenir. Doğa hadiselerine tüm duyuları ile şahit olan bir çocuktur: "Bakir tabiat ortasında yalnız bir çocuk. Komşuları yakındaki Cebesoy İstasyonu'nun lojmanlarında oturan demiryolculardır. Bu ev, bu istasyon, asker dolu trenler, biraz öteden geçen Fırat, karanlık geceler, kar, gecenin sessizliğinde yankılanan tren düdüğü ve kurt ulumaları" (Ayvazoğlu: 1996, 165). Hatta bu yaşam biçimiyle eserlerini bütünleştiren yazar, lise yıllarında doğa resimlerinin ağırlıkta olduğu bir resim sergisi açar. Daha sonra Erzurum Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlar. Eğitiminin son aşaması olan bitirme çalışması kapsamında "Sait Faik'te Plastik Unsurlar" adlı eseri ortaya koyar. Bu eserde yazar doğaya olan hassasiyetini resim ve edebiyat sanatını bütünleştirerek ifade eder. Daha sonra İstanbul'a giden yazar burada doğadan uzak kalışının ve doğaya özleminin izlerini *Hareket Dergisi*'nin kapaklarında gösterir. Dergiyi, öykülerinden önce kapak tasarımları süsler. 1987'den itibaren Dergâh Yayınları'nda da öyküleri yayımlanmaya başlar.

Postmodern anlatım tekniklerinden yararlanan yazara göre bireyin doğaya yabancılaşması moderniteden sonra olur. Çevreye yabancılaşan birey ise unuttur: "İnsan bilimde ilerledikçe, Heidegger'in deyişiyle 'varlığın unutulmuşu' hali içinde hem kendini hem dünyayı unuttur" (Kundera, 2009: 16). Unutkanlık öykülerde bireyin kendisini oluşturan değerlerden, geleneklerden uzaklaşması şeklinde tezahür eder. Nitekim "[d]oğadan yabancılaşma hızla her tür yabancılaşmanın en tehlikeli haline gelmektedir" (Swain, 2013: 72). Kutlu da öykülerinde yabancılaşma temasını bu zemin üzerine oturtur.

Köy/kasaba doğayla iç içe, kent merkezi ise ondan kopuk yaşamlar sunar. Bu mekânlar genel özellikleri ile Kutlu öykülerinde tasvir edilir. Köy sıcak ve samimidir. İnsanlar burada geleneksel değerlerini korur. Zaman yekparedir. Öykülerde karakterler ağaçların her çeşidi-ıncir, ayva, elma, ığde, ceviz vb.- çiçeklerin bin bir türlü -gelincik, papatya, gül, lale, zambak, menekşe, şebboy vb.- ile beraberdir. Kuşların -doğan, serçe vb.- cıvıltısını duyar, hayvanların pek çok çeşidini -eşek, inek, kuzu, koyun- bir arada görme şansı yakalar. Derelerden gelen suların şırıltısı ona sükûnet ve huzur verir. Yazın sıcağında ağaçların dallarında ağustos böcekleri karakterlere eşlik eder. Modernitenin uğramadığı köy ve kasaba bu şekilde tasvir edilirken, kent merkezi doğadan uzak, yüksek binaların yer aldığı, egzoz ve motor gürültülerinin, fabrika dumanlarının yoğunlaştığı ve atıklarının çevreyi kirlettiği bir mekândır. Bireyin kendisi kalması ve yabancılaşmasının köy kent üzerinden anlatıldığı öykülere ekoeleştiril bakıldığında da köy açık mekân iken kent kapalı mekândır. Bireyin kendisi olarak kalabildiği, geçmişle bağlantısını kurabildiği bellek mekânı köy/kasabadır, bu bağın kopuşu ile çözülme yaşadığı yer ise kenttir: "Kişinin kendini çevreleyen şeyler dünyasında yitip gitmemesi için onun, tarihselliğini sağlayan bellek mekânlarına tutunması ve orada kurduğu kendilik bilinci ile hem uzamsal boyutta dünya ile hem de zamansal boyutta geçmişiyle bağlantıya geçmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu bağlamda bellek mekânları, mitik kahraman Antheus'un toprağı gibi, kendisiyle temasa geçildiğinde ölen'i diriltiren bir tinsel varoluş mekânıdır" (Korkmaz, 2008: 31). Kutlu öykülerinde söz konusu tinsel varoluş mekânları köy ve kasabalar iken, yabancılaşmanın mekânı kenttir.

Doğayı eserlerinin zeminine yerleştiren yazara göre çevreciler samimiyetsizdir. Çevre problemlerini dile getirip, harekete geçmeyen bu kişiler ekoeleştiririye yapılan eleştirilerden birinde olduğu gibi sadece kendilerini düşünürler.

*Plancılar yeşil alanları yeşile boyuyorlar, çevreciler oturdukları
modern teknolojinin koltuklarında mayışarak dumansız yakıt, zararsız*

Turkish Studies

*International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015*

deterjan istiyorlar. Onların bütün korkusu alışkanı oldukları yalancı cennete bir gün gelip elveda diyeceklerdir (Kutlu, 2011b: 26).

İnsanın sadece kendisi için doğayı kurtarmaya çalışması Kutlu'ya göre söz konusu olamaz. Ona göre insan kendini doğadan ayrı bir varlık olarak görmemeli doğanın bir parçası olarak yaşamalıdır. “Beşimiz bir aradayız. Toprak, su, hava, ateş ve biz” (Kutlu, 2011b: 23) derken kastettiği de budur. Bu bağlamda öykülerinde ekoeleştirimini çeşitli boyutları görülür. Öyküler toprak, su, ruh-ı kâinat, yabancılaşanlar/ kendisi olarak kalanlar başlıkları altında incelenir.

Toprak, su ve ruh-ı kâinatın bozulması kıyamettir. İnsan doğaya verdiği zararlarla hem kendisinin hem doğanın kıyametini hazırlamış olur. *Bu Böyledir*'de sanayileşme sonrası doğadan kopuş, Kuran-ı Kerim ile metinlerarası bir düzlemde buluşturularak kıyamet sahnesi tasvir edilir. Söz konusu tasvirde, Kutlu öykülerinde yer alan doğanın boyutlarını –toprak, su, ruh-ı kâinat- da takip etmek mümkündür:

Buldozerlerin dişleri toprağa saplandığı zaman. Motor gürültülerinin yavru kuşları yuvalarından ürküttüğü zaman. Ağaçların devrildiği, kayaların demir matkaplarla delindiği, suların önünün kesildiği zaman. O durgun göl kenarında, kamışlıkta akşam balıkların ve su kuşlarının, rüzgârın ve titreyen çimenlerin, kertenkelenin, sincabın ve tarla kuşunun birlikte söylediği ilahi ansızın kesildiği zaman... (Kutlu, 2012c: 36).

Kuran-ı Kerim'de Tekvir Suresi'nin ilk ondört ayetine² atıf yapılarak kurulan cümlelerde toprağın bağı modern aletlerle delinir. *Topraktan uzaklaşan insan için bu bir son'dur*. Modernite denen kıyamet, önce insanın toprakla olan rabitasını keser. Geçmişle gelecek arasında bir köprü olan, yıllar geçtikçe kökleri daha çok salınan ağaçlar devrilir; geleceği simgeleyen, şefkate, kültürel kodlara muhtaç yavru kuşlar motor sesinden ürker. Varoluşun kaynağı olan ve bu yüzden saygı duyulması gereken *suyun* ise önü kesilir. Tüm bu değişiklikler *ruh-ı kâinatı* da etkiler. Burada doğanın da insan gibi hissediş söz konusudur. Kıyametin kopması karşısında balıklar ve su kuşları, rüzgâr ve çimenler, kertenkele, sincap ve tarlakuşu ortak bir duyuş ve hissiyata sahiptir.

Toprak

Mitlerde ve dinlerde insanın yaratılışı çoğunlukla topraktan olur. İnsan öldüğünde de toprağa gömülerek var olduğu yere geri döner. “Fenomonolojik açıdan toprak, insanın kendisi, dünyadaki yüzüdür” (Şahin, 2013: 107). Toprakla münasebeti bu denli iç içe olan insan bir de ondan faydalanır. Zira toprak aynı zamanda bereketin sembolüdür. Toprakta biten sebze ve meyveler insanın beslenmesi içindir. İnsan toprağın verimli olduğu yerde yurt tutar: “Arketipsel olarak toprak insanın anne rahminde yurt tutmasına benzer” (Fordham'dan aktaran Şahin, 2013: 67, 68). Doğurur ve onu besler. “Şüphe yok ki, bizi güneşe kavuşturan hayat topraktan fişkırdı; topraktan yaratıldık. Anamız toprağa bağlılığımız, kucağında son uykuya dalacağımız zamana kadar sürecek; ayağımız onun üstünden kesilmeyecek. Kalbini, anasından doğduğu gibi koruyabilen insan, toprağından ayrılmayan insandır... Toprak sanki kendi benliğimizdir. Ondan uzaklaşan insan kendi benliğini de kaybediyor. Toprağına yaklaştıkça, gerçek ve ölümsüz varlığa kavuştuğumuzu hissediyoruz, şüphe ile ölüm azabından kurtuluyoruz” (Topçu, 2012: 187).

² Güneş dürüldüğü zaman, yıldızlar bulanıp söndüğü zaman, dağlar yürütüldüğü zaman, gebe develer Salı verildiği zaman, yaban hayatı yaşayan tüm canlılar toplandığı zaman, denizler kaynatıldığı zaman, ruhlar eşleştirildiği zaman, diri diri gömülen kız çocuğunun hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri açıldığı zaman, gökyüzü sıyrılıp koparıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman, herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri bilecektir (Kuran-ı Kerim, 2012: 672).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

“Kök salma mekânı olan toprak” (Yılmaz, 2012: 173) ile doğanın anlatıldığı Kutlu öykülerinde kendisi olmak ve yabancılaşmak bireyin çevreyle olan ilişkisi bağlamında köy-kent çatışması üzerinden anlatılır. Köy ve kasabalarda birey, doğa bozulmamış olduğundan, doğa ile iç içe hareket ettiğinden kendisi olarak kalmayı başarır. Kent merkezinde ise hem doğadan kopma hem de sanayileşmeyle doğayı kirletme bireyin yabancılaşmasına neden olur. Öyküler sayesinde insanın doğaya ve kendisine bakması istenir: “Öykülerdeki ‘tabiata gel’ çağrısı bir anlamda modernizmin çocuklarına ‘kendine gel’ çağrısıdır. Kitaba, tanrıya dön uyarısıdır” (Tosun, 2001: 137). Zira toprakla haşır neşir olan insan kendini tanır, nereden geldiğini unutmaz. Böylece doğa ve diğer insanlarla olan ilişkisi de uyum içinde olur. Kutlu’nun fikirlerinden etkilendiği Nurettin Topçu toprağa yakın olan, hem kendisi hem çevresiyle barışık insanı şöyle açıklar: “Toprağa gömülü gerçek varlığı bulmak için toprağı kazmağa lüzum yok; ona yaklaşmak, onunla baş başa kalmak bize yetiyor. Toprak şerden, düşmandan ve şüphelerden kurtarıyor. Ruh yaralarına şifa getiriyor; yalnızlıktan kurtarıp bütüne kavuşturuyor. Kalbi ile yaşayan her insanın vatani topraktır (Topçu, 2012: 187). İnsan toprağa yani doğaya yakın olduğu ölçüde kendisine yakındır. Ondan uzaklaştığı anda diğer tüm ilişkilerinde de bozukluk görülür: “Topraktan uzaklaşan insanın ilk işi, yine topraktan çıkardığı demire yaklaşmak oldu. İlk demiri kılıç yaptı; başka insanların kafasını kesti. Sonra sabanına bağladı; toprağın bağırmı eştı. Daha sonra demirden yaptığı aletlerle kurduğu şehirleri yerleştirdi. Burada toprak sevgisi yerini demirin hırsına bıraktı” (Topçu, 2012: 188). Söz konusu demir hırsı bireyin yabancılaşması ile sonuçlanır.

Kutlu’nun öykü serüveninde doğadan kopuk hiçbir metni yoktur. Modernizm eleştirisi olan öykülerde bireyin toprakla olan münasebeti onun kaderini belirler. Kutlu’nun köye bakışı köydeki değerler paradigması ile yakından alakalıdır. Ona göre köy, insanın toprakla hem-hâl olduğu, kendi yaşam alanını doğaya uyumlu olarak kendisinin belirlediği ve topraktan geldiğini hatırladığı yerdir. Dolayısıyla insan burada hem kendini tanır hem de kendini yaratınını bilir. Nitekim üç katmandan oluşan öykülerinin ilk iki katmanı olay örgüsü ve toplumsal bir mesele iken en alt katmanında tasavvuf vardır ve tema ne olursa olsun, tasavvuf her metnin zemininde yer alır: “*Beyhude Ömrüm*’ün üç unsuru vardır. Birisi benim içimdeki tabiat aşkıdır. İkinci arka planda Türkiye’deki toplumsal değişme, köylerin boşalması ve üçüncü olarak bütün yazdıklarımında bulunan tasavvufî bir şey vardır” (Yazıcı, 2002’den aktaran Coşkun, 2010: 368). Tasavvufî açıdan insana bakan Kutlu, onun toprak ile olan münasebeti derecesinde kendisi kalabildiğini anlatır.

Doğanın geniş yer kapladığı öykülerden *Rüzgârlı Pazar*’da dört sayfa boyunca iğde tasvirini yapılır. İğde kokusunu duyan anlatıcı bu kokudan yola çıkarak tasvire girişse de bir süre sonra bunu ehline bırakır:

İğdenin dalları yeredir, çünkü bozkırın kıraç göğsüne kök salarak ayakta durmayı öğrenmiş bir Hudâ-yı nâbit’tir: Nazlanmaz tahammül eder, yüksek sesle konuşmaz fısıldaşır, cezbetmez yalnızlığı bilir, muaşakadan anlamaz dikenin çelik gibidir; üstelik derler ki gölgesi yılan yatağıdır. Onun tek mevsimi vardır: Mayısı Hazirana bağlayan haneberduş bozkır keşişlemelerinin yaylaları usul usul ısıttığı demlerde, açık yeşili gümüşleyen yapraklarının arasında uçuk sarı açan küçük çiçekleriyle cümle nebatata hükümran olur (Kutlu, 2012b: 8).

Kent merkezinde doğadan uzaklaşan insan kırsalda karşılaştığı bir ağacı tanıyamaz. Köy/kasabada ise ağacın türü, tüm özellikleri ile malumdur. İğde ağacının tasvirinin yapıldığı bu bölümde insanda farkındalık uyandırmaya çalışılır. Doğanın tüm özelliklerinin tek tek anlatılması hala biz’den biri olduğunun unutulmaması içindir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Kutlu öykülerinde canlı doğa tasvirleri geniş yer kaplar. Köy ve kasabada, modernitenin el değmediği mekân olarak, doğal hadiseler tüm güzelliğiyle görülür:

Önce buzlar eridi. Sonra tepelerin güneşe bakan yamaçlarındaki kar yer yer kalktı. Kardelenler çıktı. Ardından çiğdem, sümbül, nevruz. Güneş yeryüzünü ısıttıkça ısıttı. Toprak buğulandı. Tomurcuklar şişti, patladı. Çayırlar dizi geçti bele vurdu. Papatya, gelincik, kır çiçeği sardı her yanı. Yeryüzü yeşile kesti (Kutlu, 2014: 199).

Nur'da başkişi olan Nur'un kendini arayış yolculuğunda son durağı olan Karaman'da doğaya ait tüm unsurlar insanla birliktedir. Toprağın betonla kapatılmadığı bu mekânda toprağa bağlı olarak tüm doğal aktiviteler gerçekleşir. Karların erimesi sonrası kardelenlerin açması gibi. Ardından diğer çiçekler açar. Isı ve ışık kaynağı olan güneş ise tüm ihtişamıyla görülür ve hayat verici özelliği ile toprakla birleşip tomurcukların açmasına vesile olur.

Beyhude Ömrüm'ün başkişisi Yadigâr bahçe kurmak ideali taşır. Burada geniş meyve bahçeleri tasviri yapılır. Meyveler olması gerektiği gibidir. Şehir yerindekinin tersine organiktir. Meyveler, ağaç dallarından kopup direkt başkişiye ulaştığı için asıllarını korurlar. İnsan da toprağa yakın olduğu nispetle kendisi olarak kalmayı başarır.

Göz alabildiğine bahçeler, bağlar. Bir yeşil deniz canım, bildiğin ağaç denizi. Elmalar, armutlar, efendi kütür kütür yeşil erik. Yanakları kızarmış ballı şeftaliler. Hele üzüm, hele üzüm. Allah'ın bir hikmeti canım. Salkımı olduğu gibi ağzıma sokuyorum, geriye bir çöp çıkıyor (Kutlu, 2012a: 12).

İnsanın kendisine yabancılaştığı an ise *Bu Böyledir*'de modernizme *red cephesi* açan Hafız Yaşar diliyle aktarılır. Hafız kasabaya gelen yolun modern yaşamı da beraberinde getireceğini bilir ve şunları söyler:

Saniyorum toprak, bundan böyle toprak olmaktan çıkacak. Ağaca ağaç gibi bakmayan, toprağa toprak diyerek basmayan, adama da adam gibi muameleyi bırakacak (Kutlu, 2012c: 39).

Öykülerin özü niteliğini taşıyan bu kısımda insanın insan gibi yaşayıp davranması, toprakla birlikte varolmasına bağlıdır. Ne zaman ki insan onunla olan bağı koparır işte o zaman yabancılaşma başlar.

Su

“İnsanın doğduğu memleket bir uzam olmaktan çok bir maddedir, bir granittir ya da bir topraktır, bir rüzgardır ya da bir kuraklık, bir sudur ya da bir ışık. Onda maddeleştiririz hayallerimizi; düşümüz onunla doğru tözüne kavuşur, temel rengimizi ona sorarız”

(Bachelard, 2006: 15)

Kainatın varoluşu pek çok yaratılış mitinde suya dayanır. Su *materia prima*/ilk maddedir. Bu yüzden hayat verici ve kutsaldır. Nitekim kadim Türk inancına göre su Tanrı'nın hediyesidir. Tanrı Türk'e yer-su'yu varlığını sürdürmesi için verir: “Türk Tanrısı, Türk'ün mukaddes (ıduk) yeri ve suyu, şöyle etmiş: Türk milleti yok olmasın diye! Millet (budun) olsun diye” (Ögel, 2014:

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

417). Dolayısıyla su Türkler için vatandır. Su varsa tüm canlılara hayat-bahşır yoksa kuraklık ve ölümler kaçınılmaz olur.

Su ve türevleri pek çok anlatıda bir imge olarak kullanılır. Kutlu'nun *Zafer Yahut Hiç* adlı öyküsünde çevreye verilen zararlar ve çarpık kentleşmenin sonuçlarına su merkezli olarak değinilir. Her geçen gün "pay kapılan İstanbul"un henüz el değmemiş yerlerinde, insanların birbirini tanıyıp selam verdiği, çok katlı konutların inşa edilmediği, mahalle hayatının devam ettiği Tepeköy'e bir fabrika kurulur. Ancak bu fabrikanın atıkları çevre duyarlılığı olmadan atıldığı için çevreye zarar verir. Bir vadiye dökülen atıklar bulaşıcı hastalıklara sebep olur. Pislik ve koku etrafi kaplar. Dereye bulaşan pislikler şöyle tasvir edilir:

Bu nasıl su böyle. Simsiyah. Üzerinde yer yer deterjan kimyasal köpükleri. Bir kuş kalıntısı, bir köpek leşi, kâğıtlar, paçavralar, çöpler. Tam bir lağım (Kutlu, 2011a: 21).

Berrak, saf ve temiz olması gereken su fabrika atıklarından dolayı siyaha döner, aslından uzaklaşır. Yüzeyinde kimyevi maddeler vardır. Temizleyici ve arındırıcı olan su böylece kendine yabancılaşır ve asıl özelliğinden kopar. Öyle ki tuvalet atıklarının karıştığı lağımına benzetilir. Çevre tahribinin olduğu bu ortamda yaşayan bitki ve hayvanlara zarar vermekle kalmaz. Söz konusu zarar insanoğlunun kendisine geri döner ve salgın hastalıklar artar.

Sır'daki "Mürit" adlı öyküde suyun köy ve şehirdeki halleri karşılaştırılır. Şehir yerinde olan şeyh köyde yaşayan müridinin rüyasına girer ve ondan Akpınar'ın suyunu ister. Müridine şehirdeki suyun çirkinliğinden söz eder:

Ne olmalı olmalı da, şuracıkta Akpınar'ın suyundan su sızdıran bir toprak testi olmalıydı gurban. Bu şehir yerlerinin suyu su olmaktan çıkmıştır. Çıkmak ne demek, düpedüz şişeye girip acı ilaç kesilmiştir. Vay ki Akpınar (Kutlu, 2012d: 69).

Daha Akpınar'ın isminde suyun berraklığı ve temizliği çağrıştırılır. "Su arılığın bütün imgelerini içinde toplama[masına]" (Bachelard, 2006: 22) rağmen kentteki su bozulmuş, kirlenmiştir. Aslında bu bölümde kentin, içindeki her şeyi bozduğu; köyde ise eşyanın ve insanın aslına yakışacak bir şekilde varoluşunu sürdürdüğü imlenir. Nitekim öykünün sonunda şeyhin etrafını saran siyasi ve medyasal yüzünden mürit testi şeyhine ulaştıramaz ve bundan sonra onun için de dua etmeye başlar.

Müridin bindiği otobüsteki bir fon karakter kent hayatından bazı güncel haberler verir. Söz konusu siyaset, diyanet, devlet projeleri hakkında müridin ne düşündüğünü sorar. O ise sadece tebessüm eder ve Akpınar'ın suyundan verir. Bu su adamı başka yerlere götürür:

Kabak kafalı adam kana kana içti. Adam suyu içince nedense çocukluk günlerini hatırladı. Başını camdan yana döndürdü, akıp giden görüntülere daldı. Ölen babasını, eski mahalledeki evlerini, dut ağaçlarını, uçurtma uçurduğu çayırları hayal etti. Adamın içine bir hasrettir çöktü. Gazeteden havadislerden falan uzaklaştı. Temiz bir sofraya örtüsü, bir tahta kaşık, tepeden turnağa çiçek açmış bir badem ağacı düşündü, sonra bir Yunus ilahisinin içinde gezinmeye başladı (Kutlu, 2012d: 72).

Gazete haberleriyle kafası doluyken, Akpınar'ın suyunu içince mazisini hatırlayan adam çocukluk günlerine döner. Varoluşun kaynağı olan suyun etkisiyle belleği canlanır. Babasını-atasını, nereden geldiğini hatırlar. Çocukluğunu geçirdiği, ilk düşlerini barındırdığı evi, oradaki dut

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

ağacını ve çocukluğunu doyasıya yaşadığı günlerine döner. Zira su bütün sırları bilir (Bachelard, 2006: 15). Sırların sırrı olan bir Yunus ilahisini hisseder.

Ruh-ı Kâinat

Doğa duyarlılığı ile yazılmış eserlerde doğa aktif rol oynar ve bir hissiyatı vardır. Bu açıdan hiçbir şey yapamayan, duyamayan bir nesne olmaktan çıkar ve kurgunun aktif bir ögesi haline gelir. İnsanla beraber yaşayan bir canlıdır: “Tabiatta insan ruhuna benzer bir ruh, bir ruh-ı kâinat” (Kaplan 1981’den aktaran Çalışkan, 2002: 195) vardır. Nitekim Türk mitolojisinde doğadaki ruhlar oldukça etkilidir. Yer ruhları ve su ruhları olduğu gibi nesnelere ait ruhlar da vardır. Alahçın Ana adındaki ruh orta dünyanın en saygın ruhudur. Bu ruh yaşanan yeri korur ve doğanın canlanmasını sağlar. Adeta bir çevreci gibi doğaya ait her şeyin iyi olmasını ister. Öyle ki diğer canlılar doğaya zarar verdiğinde çok üzümlü ağlar (Küçük, 2013: 118). Mitler insanlığın rüyası olduğuna göre sonraki çağlarda tavırlar da buna göre şekillenir. Kâinatın da bir ruhu olduğu düşüncesi çevreci eleştiri ışığında yazılmış edebi eserlerde de kendisini gösterir.

Çevreci eleştiri doğa-insan ilişkisini karşılıklı ilişkiler bağlamında kurar. Dolayısıyla anlatılarda doğanın zihnine de yer verilir. Böylece doğaya yapılanlar etkilenenin zihni ve dili ile aktarıldığı için ahlaki bir nitelik de gösterir. Kutlu da öykülerinde söz konusu doğa zihnini yansıtır. Bu kimi zaman kurt, kuş, kedi, kimi zaman da ağaç, çiçek ve güneş olur: “Öykülerde, dilsiz sandığımız, hissetmez, duymaz sandığımız bitkilerin, nesnelere, hayvanların da tıpkı insanlar gibi duyduğunu, üzüldüğünü, sevdiğini, giderek bir ruhları olduklarını görürüz. Onların tabiatta, insanların yanında bir dekor, bir ayrıntı olmaktan öte, insanlarla aynı haklara ve benzer fonksiyonlara sahip bir, kahraman olduklarına ve insanlara aynı kaderi yaşadıklarına şahit oluruz” (Tosun, 2004: 62). Bu da yazarın çocukluğunda doğa ile iç içe ve baş başa oluşundan kaynaklanır.

Sır’da “Mürit” adlı öyküde kent merkezinde yaşayan bir şeyh mana âleminde köydeki müridinden Akpınar’ın suyunu istediğinde Mürit testisini doldurup köyden çıkmaya hazırlandığı sırada köydeki tüm canlılarla vedalaşır:

Eviyle evdeşiyle, konuyla komşuyla, köyün iti çobanıyla, ağacı harmanıyla, hâsılı her bir şeyiyle tek tek görüştü. İçinden kabarıp taşan sevinç yazıya yabana dağıldı. Kurtlar kuşlar ardından el ettiler. O da her birini ayrı ayrı Yaradan’a ismarladı (Kutlu, 2012d: 70).

Öyküde insan ve doğa birliktedir. Biri diğerine üstünlük taslamaz bu yüzden mürit köye veda ederken köpek, ağaç, harmanla da vedalaşır. Kurtlar ve kuşlar bile müridin arkasından el sallarlar. Böylece müridin sevincine tüm doğa eşlik etmiş olur. O da canlıların bu iştirakine onları Allah’a ismarlayarak cevap verir.

Mürit şehre geldiğinde ise farklı bir atmosferle karşılaşır. Köyden çıktığından itibaren bereketle kuşatılmış yerlerin tersine kentte farklı bir hava hâkimdir. Hava köydeki gibi açık değil, dumanlıdır, güneşte ise o canlılık ve parlaklığından eser kalmaz:

Bu defa müridi birbirine yapışmış koca koca binalar karşıladı. Sel gibi akıp giden arabalar, şehrin üzerine asılmış kara bir duman karşıladı. Meyus oldu mürit. Başını kaldırıp güneşe baktı. Güneş dahi ondan meyus idi, kara dumanın ardında donup kalmış idi (Kutlu, 2012d: 73, 74).

Dört unsurdan biri olan hava kent merkezinde bozulmuştur. Kentte hava kara bir duman şeklinde tasvir edilir. Zira fabrika bacalarından çıkan duman, egzoz dumanları vb. havayı kirletir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Yeryüzündeki duman güneşi etkilemez ancak güneşin dünya tarafından görünümünü değiştirir. Öyküde güneş kişileştirilir ve dumandan dolayı meyas olduğu söylenir.

Köyde ağaç ve hayvanlarla konuşabilen mürit burada doğaya ait tüm unsurların bozulduğunu görür. Ağaç, ağaç gibi değildir. Kedi ise selamını almaz. Bu durum ölçünün kaçırılıp düzenin değişmesine yolur.

Geçip giderken oracıkta büzülüp kalmış olan bir ağacın yaprağını okşadı. Eli toza bulandı. Yaprak nefes darlığı çekiyormuş gibi inledi. Ona çevre kirliliğinden falan bahsetmeye başladı. Sonra bir kedi ile karşılaştı. Kediye selam verdi mürit. Hayvan oralı değildi, burnunun dikine gidiyordu. Galiba ipin ucu kaçmıştı buralarda (Kutlu, 2012d: 74).

Kent merkezindeki ağaç doğadan koparılır ve kara dumanlarla örtülür. Dolayısıyla yaprakları tozlidir. Hava kirliliği o kadar yüksektir ki, yaprak nefes darlığı çekiyormuş gibi inler. Yaprak bu duruma aşınadır ve köyden gelen müridin şaşkınlığını fark etmişcesine ona hava kirliliğinden söz eder. Mürit daha sonra bir kedi ile karşılaşır. Köyde yaptığı gibi kediyeye selam verir. Fakat o duymazdan gelir. Anlatıcının ifadesiyle oralı bile değildir. Havanın, güneşin, ağacın ve kedinin bozulduğunu gören mürit burada düzenin farklı olduğunu anlar. Ancak bir süre sonra müridin gelişi kentte doğaya ait unsurların canlanmasına vesile olur. Böylece kaybedilmiş değerler yeniden yaşanmaya başlar:

O varınca sokakların kat kat binaları katlarından soyundular. Ağaçlar silkinip uykudan uyandılar. Çiçekler açılıp gerçekten kokmaya başladılar. Betonlar asfaltlar yarılıp kara toprak mis gibi ortaya çıktı. Arabalar, eşyalar hâkimiyetini kaybetti. Lokantalar iki kap yemek çıkarmaya başladı. İnsanlar birbiri ile sarılıp helalleşti. Zenginler ellerini ceplerine atıp sadaka vermeye başladılar. Görülmedik işler oldu (Kutlu, 2012d: 75).

Yabancılaşan ağaç, çiçek, toprak ve hava köyden gelen müridin etkisiyle değişim yaşar ve aslına döner. Doğaya ait unsurların canlanması ise kentte kaybedilen değerlerin hatırlanmasına vesile olur. Muhtaç insanlar düşünülür. Dargınlar sarılıp helalleşir. Kutlu'nun eserlerinde toprak ve doğa kendisiyle iç içe yaşayan insana farklı bir varlık algısı kazandırdığı (Coşkun, 2010: 369) için köy ve kasabada geleneksel değerleri koruyup sürdürmek daha ziyade mümkündür. Öyküde köyden gelen müridin kentteki havayı değiştirmesi anlatılır.

Değerlere bağlılık ya da yozlaşmayı kapsayan insan yaşayışlarının, mekânlara göre değişkenlik göstermesi kaçınılmazdır. Yazar verdiği bir röportajda metropol olan İstanbul'da yaşayışı ile köy/kasabadan kopuşunu şöyle anlatır: “Bir kişi on on beş tuval boyadım. Bahara doğru hep aynı resmi yaptığım çıktı ortaya. Bozkırda tarlalar. Buğday başaklarının sarısı, sürülü toprağın kahverengi, yoncalıkların yeşili, tek tük ahlat ağaçları. Yumuşak tepeler ve berrak-güneşli bir gökyüzü. Nedir bu? Şehirde sıkışıp kalmış, kendine bir nefes, bir rüzgâr, bir ufuk arayan sürekli bir köy evi bahçesinde domates yetiştirme hayalleri kuran zavallı benin şuuraltı” (Barbarosoğlu, 2001: 25). Her iki mekânın birey üzerindeki etkileri başka başkadır. Kent, içinde bulunan nesnelere birliği ile belli bir atmosfere sahiptir. Bu atmosfer köyden göç eden yazarın ve nicelerinin ruhunun sıkışmasına sebep olur. Ancak köy/kasaba öyle değildir. Kutlu'nun da ifade ettiği üzere “bir nefes, bir rüzgâr, bir ufuk” ile farklı bir ruha sahiptir. Bu, yaşayan doğanın insanla beraber duyusu ve hissedişidir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Yabancılaşmalar ve Kendisi Olarak Kalanlar

Yabancılaşma Almanca *Entfremdung* kelimesinin karşılığıdır. Kendisinden uzaklaşıp olumsuz anlamda bir dönüşüm yaşamak anlamına gelen kelimeyi Umberto Eco şöyle açıklar: “[B]aşka bir şey adına kendinden geçme, dışsal bir güce kendini bırakma, kendi dışında bir şeyde başkası olma; dolayısıyla, üzerinde bir etki yapılabilmesi için bir eyleyen (agent) olmaktan çıkma” (Eco, 1992: 162-163). Marx’a göre yabancılaşmanın çeşitli boyutları vardır: Çalışma Sürecine Yabancılaşma, Üründen Yabancılaşma, Meta Fetişizmi, Diğerlerinden Yabancılaşma, Kendinden Yabancılaşma, Doğaya Yabancılaşma. Esasen tüm bunların sebebi ise doğaya yabancılaşmadır. Kutlu’nun öykülerinde de bireyin yabancılaşması doğaya yabancılaşmasına bağlanır.

Arkakapak Yazıları’ndaki “İçimizden Geçen Irmak” öyküsünde çağın getirisi olan teknolojinin insanı kendine ve çevresine yabancılaştırdığı ele alınır. Modern dünyadaki günlük yaşam pratiklerinin olmadığı günlere özlem duyulur:

Etrafta ne motor sesi, ne parfüm kokusu duyuluyordu. Gökdelenlerin gölgesi gönlümüzü karartmamıştı. Çevremizde ne çit, ne duvar, ne de ekonomik ambargolar vardı” (Kutlu, 2011b: 21,22).

Doğada kuş cıvıltısı ve derelerin şırıltısı duyulurken modernleşmenin uğradığı yerlerde motor sesi ve parfüm kokusu duyulmaya başlar. Çiçeklerin kokusunun yerini modernitenin ürettiği yapay parfümler alır. Tek ya da en fazla iki katlı evler yerini yüksek binalar ve gökdelenlere bırakır. Geniş ufuklar ve çayırlar ise modernitenin mekâna koyduğu sınırlardan olan çit ve duvarlar ile daralır. Bunlar, doğadan uzaktır ve insanın gönlünü karartıcı olması şeklinde tasvir edilir. Zira modernizm akli ön plana çıkarır ve ‘gönül’ ile temsil edilen değerlerden uzaklaşılır.

Doğadan uzaklaşma neticesinde bireyin yozlaşıp yabancılaştığı ifade edilir:

Hastanede ve hapisanede, maliyede, poliste ve genelevde kaydımız yoktu. Buna mukabil gerçekten gülebiliyor, hakikaten ağlayabiliyorduk (Kutlu, 2011b: 22).

Burada doğa ile iç içe yaşayan bireylerin kentte yaşayanlara göre daha sağlıklı olduğu söylenir. Ayrıca bu kişiler yozlaşmadıkları, kimsenin hakkına tecavüz etmedikleri için polis, hapisane, genelev ve kapital’le bir işleri olmadıkları için maliyede de kayıtları yoktur. Kendi değerlerini korumuş ve kendisi olarak kalmayı başarmış bireylerdir.

Doğanın bir parçası olan, doğayla özdeşleşen insanlar şöyle nitelenir:

Görgüsüzük. Çalı çırpının, börtü böceğin, yağmurun ve kaplumbağanın dilinden anlıyorduk (22). *Beşimiz bir aradayız. Toprak, su, hava, ateş ve biz* (Kutlu, 2011b: 23).

Dört unsura “biz” eklenerek beşimiz ifadesinin kullanılması insanoğlunun bir zamanlar bu unsurlarla iç içe yaşadığını anlatır. Toprak, su, hava, ateş ve insan bir zamanlar bir aradadır. O dönemler insan modern söylemle “görgüsüz”dür. Doğa ile iç içe yaşadığından börtü böcek, yağmur ve kaplumbağanın dilinden anlar. Hangi dönemde hangi böceklerin nerede ne için konaklayıp, yuva yaptığını bilir. Onlara saygı duyar. Gökyüzünün aldığı renkten biraz sonra yağacak olan yağmurun cinsini söyler. Tüm bunlar modern öncesi dönemde yaşanır.

Doğanın kendisi olmak hususunda bireye yardımcı olması *Beyhude Ömrüm* öyküsünde anlatılır. Başkişi Yedigâr köyde yaşar ve bahçe kurmak için çabalar. Islak Kaya’yı patlatır ve su çıkarır. Buradan çıkan suyla etrafı çevirip çeşitli meyve ağaçları diker. Karakterin öykünün başından itibaren hedefi budur. Öykünün sonunda ise kendi yaptığı bu bahçede ölür. Aslında

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

burada bahçe ile imlenen bireyin kendi hayatını kurmasıdır. Bahçede toprakla uğraşarak, ekip biçerek insan kendisini inşa eder. Bahçe imgesi ile kurulan öyküde doğa tasvirleri oldukça canlıdır.

Çevrenin bilinçsizce tahrip edilmesi sonucunda kendisine ve doğaya yabancılaşan sadece insan olmaz. Kutlu'ya göre bu tahrip hayvanların da yabancılaşmasına sebep olur. *Arkakapak Yazıları*'nda "Güvercin Avlayan Martı" öyküsünde söz konusu yabancılaşma anlatılır. Martının, avladığı güvercine eziyet etmesi "tabiatın kanunu" ve "Adetullah" dışında bir iş olarak görülür. Bunun sebebi ise insandır. Dört unsura verilen zarar, doğada yaşayan canlıların fitratını değiştirir. Martının güvercine yaptığı eziyetin sorumlusu insandır. Doğanın var olan dengesi, hava ve denizler kirletilip, ağaçlar kesilerek ve toprağın betonla kapatılması suretiyle bozulur.

Denizi deniz olmaktan çıkardık. Ağaçları tıraş ettik, balıkların kökünü kuruttuk. Havayı mazotla doldurduk. Toprağı dejenere ettik. Bir yerden şöyle kazara çıkmış bir yeşil çimen ucu görsek, hep birlikte oraya hücum ederek ezdik onu, mahvettik (Kutlu, 2011b: 15).

Böylesine bozulmuş bir doğada yaşayan martı ise denizlerde balık kalmadığı için plastik, kâğıt vb. yer. Kendi varoluşuna aykırı şekilde beslenen martı dolayısıyla yabancılaşmış farklı davranışlar sergiler.

Bu kuşlar çöp yiyor azizim çöp... Marmara'da balık mı kaldı ki yesin fukaralar. Plastik yiyorlar, kâğıt yiyorlar, leş yiyorlar... O görkemli çöp yığınlarının üzerine bulut gibi iniyorlar. Sokak aralarında dolaşıyorlar, çöp bidonlarını karıştırıyorlar, gak, gak ötüyorlar... (Kutlu, 2011b: 15).

Çevreye verdiği zararlar insan sadece kendisi değil doğadaki canlıların da bozulmasına sebep olur. Nitekim Türk Edebiyatında önemli bir yere sahip olan Dede Korkut öykülerinde doğanın sınırlarının ihlali, şekli doğru düzgün bir şeye benzemeyen Tepegöz'ü yaratmıştır (Korkmaz, 2009: 65). Varoluşsal kaynaklara müdahale etmenin neticesinde ortaya çıkan bu durumdan insan sorumludur: "Doğanın nesnelere belleğini pratik yarar için tahrip eden insanoğlu, farkında olmadan kendi geleceğini de yok etmiş olur" (Korkmaz, 2008: 46). Parçalarının birbirleriyle etkileşim içinde olduğu ekosistem zincirinde küçük bir bozulma sistemin tamamını tehdit eder.

Sonuç

İnsanoğlu moderniteden sonra doğa ile olan bağını keser. Çevreye verilen zararlar, hem ekosistemi bozar hem de kendisine madde ve mana planında geri döner. İnsan doğaya saptığı hançeri aslında kendi kalbine saplayarak yabancılaşmasını hazırlar. Dolayısıyla kendi varoluş kaynaklarını da tüketmiş olur. Söz konusu tükeniş çevre bilincinde olanlar tarafından dile getirilir ve bu alanda pek çok çalışma yapılır. Dünyanın farklı coğrafyalarında, toplumda çevre bilinci uyandırmak üzere konferanslar düzenlenip daha temiz, daha canlı bir doğa için görüşler öne sürülür. Diğer sanat dallarında olduğu gibi edebiyat da bu hususta gereğini yapar. Edebi eserlerde doğa nesne konumundan çıkar. Canlı doğa tasvirlerinin olduğu bu eserlerde doğa tüm unsurlarıyla etkin bir rol oynar. Türk edebiyatında şiir, tiyatro, roman ve öykülerde bu duyuş ve hissediş örneklerdir.

Türk öyküsünde Mustafa Kutlu'nun eserleri bireyin doğayla olan ilişkisi çerçevesinde gelişir. Yazara göre köy ve kasabalar toprağa yakınlığı hasebiyle bireyin kendisi olarak kalabildiği yerlerdir. Kent ise dört unsurdan uzaklaşıldığı için yabancılaşmanın merkezidir. Köy ve kent içerisinde barındırdıkları ile tasvir edilir. Köyde doğa tüm çıplaklığı ile genişçe yer alırken kent fabrika dumanları ile dolu, çarpık kentleşmeler ve salgın hastalıkların yaşandığı bir yerdir. Yazarın esas olarak toprağı almasının sebebi ise topraktan gelen insanın bu vasıta ile kendisini tanımasıdır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

Yazar “kendini bilen Rabbini bilir” ifadesince toprağı aynı zamanda tasavvufi bir sembol olarak kullanır.

Su, toprak, ruh-ı kâinat ve yabancılaşanlar/kendisi olarak kalanlar başlıkları altında incelenen öykülerde esas temel bu unsurların diyalektiğı üzerine kuruludur. Varoluşun kaynağı olan su mekâna göre ya aslı gibi kalır, bereketlidir, arındırır, varoluşun özüne götürür ya da kirlenmiş, bozulmuştur. Tüm kâinatı bir anne gibi doyuran toprak köy ve kasabada korunur, ekilip, biçilir, çeşitli sebze ve meyveler yetiştirilir bireyin kendisini tanımamasına olanak sağlar. Kentte ise üzeri beton ve asfaltla kaplıdır. Öykülerde dikkat edilen bir diğer husus da doğanın bir ruha sahip olduğudur. Köy ve kasabada doğa, bireylerle uyum içinde iken kentte insanın verdiği zararlardan rahatsız olduğu ve buna bağılı olarak his ve tavır değıştirdiğı görülür. Son başlıkta ise geçmiş ile bugün modernite açısından karşılaştırılır ve geleneksel dönemde bireyin değerlere sahip çıktığı modern dönemde ise çevreye yaptığı tahribat ile bu tahribatın kendisi ve hayvanlar üzerindeki izdüşümüne yer verilir.

Kutlu'nun öyküleri insana çağrı niteliğı taşıır. Bu çağrı doğadan, geleneksel hayattan kopuşu yaşayan insana kendine dönüş içindir. 4 unsurla barışık olan insan su, toprak, hava ve ateşin tinselliğini de yaşarken modern birey bu imgelerin asıllarından uzak kalarak bunların çağrışımına dolayısıyla kendisine de yabancı kalır. Bu bağlamda yazarın öykülerinde doğa bilinci, insanın kendisi olarak kalması ya da yabancılaşması temelli olarak anlatılır.

	ÜLKÜ DEĞER	ARA DEĞER	KARŞIT DEĞER
KAVRAM	Kendisi olma		Yabancılaşma
SİMGE	Köy/kasaba Toprak, çiçek	Su, hava, güneş, ağaç, ruh-ı kâinat	Kent Beton, demir,

Tablo 1: Tematik Tablo (KORA Şeması)

KAYNAKÇA

- AYVAZOĞLU, Beşir (1996), **Defterimde Kırk Suret**, İstanbul: Kapı Yayınları.
- BACHELARD, Gaston (2006), **Su ve Düşler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BARBAROSOĞLU K, Fatma (2001), Röportaj, Kemal Aykut, Nusret Özcan (Ed.), **Mustafa Kutlu Kitabı**, 1.baskı içinde 22-32, İstanbul: Nehir Yayınları.
- BULUT, Dilek (2007), **Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekiyeleştiri**. http://www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKCE/17_cilt/dilek.htm [Erişim Tarihi: 11.03.2015]
- CEVİZCİ, Ahmet (2009), **Felsefe Tarihi**, İstanbul: Say Yayınları.
- COŞKUN, Sezai (2010), Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Köy-Kent Meselesi, **Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 5/2 Spring 2010, p. 363-409, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1121> ANKARA-TURKEY.
- ÇALIŞKAN, Adem (2002), “Cenab Şahabettin'in Bir Münacatı ve Tahlili”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. S.2.195-206.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

- ÇÜÇEN, Abdülkadir, **Derin Ekoloji.**
<http://blog.aku.edu.tr/ometin/files/2011/12/derinekoloji.pdf>
Tarihi:11.03.2015] 2011. [Erişim
- ECO, Umberto (1992), **Açık Yapıt**, Çev. Yakup Şahan, 1.Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ELİUZ, Ülkü, GÖKCAN TÜRKDOĞAN, Melike (2012), “Eski Bir Hikâyenin Yeniden Doğuşu: Kara Kitap’taki İzlek ve İmgelemin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi”. **Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 7/1 Spring 2012, p.1013-1025, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3189> ANKARA-TURKEY.
- KORKMAZ, Ramazan (2008), **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**, 2.baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (2009), “Sınırları İhlal Edilen Doğanın İntikamı: Tepegöz”. **Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 4/8 Fall 2009, p.65-78, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.938>
- KUNDERA, Milan (2009), **Roman Sanatı** Çev. Aysel Bora 3.Basım, İstanbul: Can Yayınları.
- KURAN-I KERİM MEALİ (2012), Hilal Altuntaş, Muzaffer Şahin (haz.), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- KUTLU, Mustafa (2011a), **Zafer Yahut Hiç**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
————— (2011b), **Arkakapak Yazıları**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
————— (2012a), **Beyhude Ömrüm**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
————— (2012b), **Rüzgârlı Pazar**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
————— (2012c), **Bu Böyledir**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
————— (2012d), **Sır**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
————— (2014), **Nur**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KÜÇÜK, Mehmet Alparslan (2013), “Geleneksel Türk Dini’ndeki Ana/Dişil Ruhlara Mitolojik Bir Bakış”. **İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. S.1. 105-134.
- ÖGEL, Bahaattin (2014), **Türk Mitolojisi**, 2.cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ÖZDAĞ, U. ve GÖKALP ALPASLAN, Gonca (2010), Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri. **3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, C. II. 641-651.
- SWAİN, Dan (2013), **Yabancılaşma**. Çev. Hande T. Urbarlı, 1.Baskı, İstanbul: Akım Tanıtım Yayımcılık.
- ŞAHİN, Veysel (2013), “Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri**, Sivas: Es Ofset Matbaası, 103-113.
- TOPÇU, Nurettin (2012), **Kültür ve Medeniyet**, Ezel Erverdi-İsmail Kara (Ed.), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

- TOSUN, Necip (2001), “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde İki Temel Öge” Kemal Aykut, Nusret Özcan (Ed.), **Mustafa Kutlu Kitabı**, 1.baskı içinde 136-156, İstanbul: Nehir Yayınları.
- TOSUN, Necip (2004), **Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- YILMAZ, Ebru Burcu (2012), “Cengiz Aytmatov’un Toprak Ana Romanında Toprağın Dili”. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun (Ed.) **Kültürümüzde Toprak**. Yıl:4 S:1. 172-182.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- BAYRAKTAR, B., (2015). “Birey-Doğa İlişkisi Temelinde Kendisi Ol(ama)ma: Mustafa Kutlu Öykülerini Ekoeleştirel Okumak / Being (Or Not Being) Oneself On The Basis Of Individual-Nature Relationship: Ecocritically Reading The Stories Of Mustafa Kutlu”, **TURKISH STUDIES** -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8578>, p. 137-154.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/12 Summer 2015

